

Uusi kappale viheraluesuunnittelun historiaa

Lemes de Oliveira, Fabiano (2017). *Green Wedge Urbanism – History, theory and contemporary practice*. Bloomsbury Academic, London. 285 sivua, 8 taulukkoa ja 97 kuvaa. ISBN 978–1-4742–2918–0.

Matti O. Hannikainen

Lemes de Oliveira on asettanut kirjansa tavoitteeksi ensimmäisen viherkäytävien kansainvälisen vertailevan historian ja nykyisten sovellusten yhdistetyn analyysin. Kirja tarkastelee yhden viheraluetyypin *green wedge* (vapaasti suomennettuna viherkiila, yleisempi suomennos on viherkäytävä) historiaa ja kehitystä 1800-luvun lopulta aina nykyhetkeen. Viherkäytävä kuvaa nimensä mukaisesti aluetyypin tarkoitusta, sijaintia ja osin myös sen muotoa. Viherkäytävä työntyy kiilamaisesti maaseudulta aina kaupungin ytimeen asti muodostaen käytävän, jota pitkin ilma ja valo pääsevät kaupunkiin ja jota pitkin ihmiset matkaavat maaseudun rauhaan.

Kirjan tavoite on kunnianhimoinen, mutta Lemes de Oliveira onnistuu kiitettävästi kuvaamaan tähän asti vähäiselle huomiolle jääneen mutta silti merkittävän aluetyypin kehityksen. Lukuisiin esimerkkeihin perustuen Lemes de Oliveira esittää myös teorian viherkäytävien muodostumiselle (ja toimivuudelle) tulevaisuuden kaupunkisuunnitelmissa. Kirja onkin kaupunkisuunnitteluhistoriaa parhaimmillaan. Lemes de Oliveira tarkastelee kaupunkisuunnittelua kansainvälisenä vuorovaikutteisena prosessina huomioiden samalla sen, miten yksittäiset suunnitelmat vaikuttavat kansainväliseen keskusteluun, ja miten kansainvälinen keskustelu puolestaan vaikuttaa paikallisiin suunnitelmiin.

Kirjan erityisenä ansiona ovat koontitaulukot, joihin on kirjattu merkittävimmät suunnitelmat, jotka ovat huomioineet viherkäytävät eri aikakausina. Taulukot tarjoavat kattavan ja monipuolisen kuvan suunnitelmien keskinäisistä suhteista sekä siitä, missä muodossa kukin suunnitelma on hyödyntänyt tai pyrkii hyödyntämään viherkäytäviä. Muutamia taulukot ovat huomattavan laajoja jakautuen jopa neljälle sivulle (Taulukko 2.1, s. 41–44 sekä Taulukko 3.1, s. 103–105). Näiden sovittaminen yhdelle aukeamalle olisi parantanut niiden luettavuutta. Samoin kirjan kuvitus on erinomaisen rikas: yhteensä 97 kuvaa otsikoituina 87 kuvaksi. Lähes kaikki tekstissä mainitut suunnitelmat sisältyvät kuvitukseen. Tätä rikkautta tosin köyhdyttää värttömyys, mikä vaikeuttaa tulkintaa esimerkiksi Helsingin vuoden 2002 yleiskaavasta (s. 175) sekä Keskuspuiston uudesta maankäyttösuunnitelmasta (s. 179). Samoin ensimmäiset Suur-Lontoon viheraluesuunnitelmat jäävät mustavalkoisina valitettavan epäselviksi (s. 52, 53).

Kirjan käsitellessä vehreyttä olisi toivonut kustantajalta enemmän taiteellista ja tiedollista kuin taloudellista ajattelua.

Kirja jakautuu kahteen osaan: historiaan ja nykyisyyteen. Ensin mainittu osa on erittäin ansiokas analyysi viherkäytäväidean kehityksestä ja leviämisestä kaupunkisuunnittelussa maailmanlaajuisesti. Historiaosan ensimmäinen luku tarkastelee kaupunki- ja viheraluesuunnittelun syntyä keskittyen etenkin 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen. Luvun päähuomiona on kaupunkirakenteen hahmottaminen aikalaiskeskusteluissa. Toisin sanoen, oliko viheralue kaupunkirakennetta yhdistävä vai erottava tekijä? Samoin kysymys modernin kaupungin liikennejärjestelmien ja viherkäytävien yhteydestä nousee kiinnostavasti esille jo varhaisten kaupunkisuunnitelmien osana, vaikka tämä teema valitettavasti jää vähäiselle huomiolle myöhemmissä luvuissa.

Tämän jälkeen Lemes de Oliveira tarkastelee viherkäytäväidean leviämistä 1910-luvulta aina 1930-luvulle. Kirja osoittaa transnationaalisen vertailevan lähestymiskulman edut (kaupunki)suunnitteluhistoriaa tutkittaessa. Nostamalla esiin usein käytettyjen esimerkikaupunkien kuten Lontoon lisäksi sekä Puolan että Neuvostoliiton (pää)kaupunkisuunnittelun 1920- ja -30-luvuilla Lemes de Oliveira onnistuu osoittamaan jälkimmäisten merkityksen useiden länsieurooppalaisten kaupunkien suunnitelmiin. Luku nostaa esiin myös osin jo unohtuneen aikalaiskeskustelun kahdesta viheraluemallista: viherkehästä (*green belt*) ja viherkäytävistä (*green wedge*). Keskustelu näiden kohtalosta on yksi kirjan kiintoisimmista Lemes de Oliveiran selittäessä, että useat kaupunkisuunnitelmat esimerkiksi Lontoossa yhdistivät molemmat mallit. Tosin huomio kohdistuu kenties liiaksi suunnitelmiin ja sankariarkkitehteihin kuten Raymond Unwiniin ja Patrick Abercrombie'n kunnallishallinnon kustannuksella.

Kolmannessa luvussa kuvataan viheraluesuunnittelun ja viherkäytävien merkitystä osana toisen maailmansodan aikaisia jälleenrakennussuunnitelmia. Luku keskittyy ensin Englantiin käsitellen etenkin Lontoon suunnittelua vuosina 1940–45. Keskittymällä viherkäytävien merkitykseen jo varsin perusteellisesti tarkastelluissa suunnitelmissa (*County of London Plan, 1943* ja *Greater London Plan, 1945*) Lemes de Oliveira on saanut nostettua niistä kirjaimellisesti uuden ulottuvuuden, jonka vaikutus erityisesti uusien satelliittikaupunkien suunnitteluun tulee selväksi. Yksi kirjan vahvuuksista onkin kirjoittajana perehtyneisyys englantilaiseen kaupunkisuunnitteluun.

Saman luvun kiintoisampi osa tarkastelee muun muassa saksalaisten kaupunkisuunnittelijoiden ja arkkitehtien merkitystä aikakauden kaupunkisuunnittelulle ja -suunnitelmille, joista huomattava osa julkaistiin Yhdysvalloissa. Luvun lopussa mainitaan hyvin lyhyesti myös Tapiola yhtenä esimerkkinä

viheraluesuunnittelusta, jossa uudet vaikutteet välittyivät sopeutettuina paikalliseen tyyliin ja ympäristöön.

Kirjan neljäs luku kartoittaa suunnitelmien laajentumisen yksittäisistä kaupunkisuunnitelmista useita kaupunkeja kattaviin aluesuunnitelmiin. Pohjoismainen kaupunkisuunnittelu nousee vahvasti esille myös osana uuden kaupungistuvan yhteiskunnan rakentamista. Tästä esimerkkeinä toimivat niin Kööpenhamina ja Tukholma kuin myös Helsinki. Lemes de Oliveira osoittaa pohjoismaisen kaupunkisuunnittelun vaikuttaneen huomattavasti nimenomaan aluesuunnitteluun muualla maailmassa aina Sao Pauloön saakka. Ansioistaan huolimatta historiaosan puutteena on, että Lemes de Oliveira tarkastelee suunnitelmia sellaisina kuin suunnittelijat ne tekivät. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta tarkastelun ulkopuolelle jäävät suunnitelmista käytyjä laajempia aikalaiskeskusteluita, jotka olisivat kytkeneet yksittäiset suunnitelmat kyseisten kaupunkien poliittiseen, sosiaaliseen ja taloudelliseen kehitykseen ja siten auttaneet selittämään näiden suunnitelmien toteuttamiseen liittyneitä ongelmia. Vastaus tärkeimpään kysymykseen, eli miksi hyvin suunniteltua ei toteutettu, jää valitettavan usein antamatta.

Kirjan toinen osa, joka käsittelee nykyisiä viherkäytäväsuunnitelmia alkaa luvulla, jossa kartoitetaan viheralueiden merkitystä kaupunkisuunnittelussa viimeisimmän tieteellisen tutkimuksen valossa. Tämä luku on tavallaan turha, vaikka se tarjoaa kattavat perusteet viheralueiden rakentamiselle sekä suojelulle nykyaikana. Mielekkäämpi tapa esitellä luvun sinällään tärkeät asiat olisi ollut jakaa ne kahteen lyhyeen keskusteluun sekä johdannossa että loppuluvussa, joissa olisi pohdittu vanhojen kokemuksellisten oletusten ja nykyisen tieteellisesti todistetun tiedon suhdetta kaupunkien viheraluesuunnittelussa.

Toisen osan tärkein anti on viherkäytävien merkitysten ja muotojen esittely uusimmissa kaupunkisuunnitelmissa. Esimerkkikaupungeista Kööpenhaminan, Tukholman ja Helsingin nykyisiä suunnitelmia on taustoitettu arkistotyön lisäksi haastatteluin. Olennainen tieto siitä, onko haastatteluja käytetty nykysuunnitelmien taustoitamiseen, suunnitteluprosessin avaamiseen vai peräti suunnitelmissa hyödynnettävien kansainvälisten mallien vaikutuksen analyysiin, jää valitettavasti selventämättä. Verrattuna historia-osaan, nykyisiä suunnitelmia tarkasteleva toinen osa on yllättävän kriittikön. Esimerkiksi Helsinkiä käsittelevä alaluku pitää nykyistä viheraluesuunnittelua yleiskaavatasolla lähtökohtaisesti onnistuneena ja positiivisena. Vähemmälle huomiolle jää Helsingin yleiskaavoihin sisällytetty tavoite vähentää kaupungin viheralueiden määrää ja pinta-alaa. Samoin Eko-Viikin esittely monikerroksisena vehreänä erilaisten viherkäytävien läpäisemänä alueena jää turhan lyhyeksi aluetta yksinomaan ylistäväksi keskusteluksi.

Ylipäänsä kirjan rakenne ei jäsennä laajaa aihetta parhaalla mahdollisella tavalla. Perimmäisenä ongelmana on Lemes de Oliveiran tavoite sisällyttää siihen mahdollisimman monta esimerkkiä, mikä tekee kirjasta välillä erittäin polveilevan. Osin tästä syystä toisena ongelmana on historian ja nykyhetken välisen kehityksen selittämättä jättäminen, mikä näkyy esimerkiksi niin Helsingin ja Eko-Viikin kuin myös Freiburgin ja Riesefeldin tapausten irrallisuutena.

Mielekkäämpi jäsentely olisi perustunut muutamien valittujen kaupunkien, kuten vaikkapa usein esimerkkeinä käytettyjen Lontoon, Tukholman ja Sao Paulon viherkäytävien suunnitteluhistoriaan sekä näiden suunnitelmien toteutumiseen. Tämä olisi tarjonnut mahdollisuuden rakentaa nykyistä perusteellisempi ja syvällisempi viherkäytävien suunnitteluhistoria ja nykyiset suunnitelmat yhdistävä analyysi. Samoin kaupunkirakenteen ja -rakentamisen vaikutus on jätetty usein huomiotta. Erinäisistä syistä rakentamatta jääneet alueet ovat muodostaneet ja muodostavat edelleen useimmat viherkäytävistä. Kirja ei oikeastaan huomioi näiden suunnitelmissa suojeltujen viheralueiden eroa nykyisistä erikseen suunnitellusta, raivatuista ja rakennetuista uusista viheralueista ja -käytävistä.

Yllä mainituista muutamista puutteistaan huolimatta kirja tarjoaa erittäin kattavan analyysin viherkäytävien kehityksestä ja niiden merkityksestä sekä soveltamisesta kaupunkisuunnittelussa aina 1800-luvulta 2010-luvulle. Kirja tarjoaakin uutta tieteellisesti perustelua tietoa viherkäytävien suunnittelusta lukuisissa kaupungeissa niin menneisyydessä kuin nykyisyydessä. Etenkin aikalaiskeskustelut viherkehän ja viherkäytävien suhteesta kaupunkisuunnittelussa ovat erittäin kiinnostavia nykyisen tiiviimpää kaupunkirakennetta suosivan suunnittelun aikakautena. Kirja soveltuu erittäin hyvin niin oppikirjaksi kuin myös laajaksi tietokirjaksi kaikille kaupunki- ja viheraluesuunnittelusta kiinnostuneille.